

2. Гриценко О.А., Гончаренко Н.К., Мягка Є.А. Державна політика щодо культурного різноманіття та етнічних меншин : порівняльний аналіз вітчизняних та зарубіжних підходів [Електронний ресурс] URL:http://www.culturalstudies.in.ua/zv_2005_1_9.php (дата звернення: 15.03.2012).
3. Кастельс М. Інформаційна епоха: економіка, общество и культура. – М.: ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.
4. Кучерявий О.Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти. – К.: Наукова думка, 2011. – 463 с.
5. Миненков Г. Европейская идентичность как горизонт белорусского воображения [Електронний ресурс] URL:<http://old.belintellectuals.eu/community/community.php?id=54> (дата звернення: 13.03.2012).
6. Ткаченко В. Криза мультикультуралізму й проблеми єдиного освітнього поля // День. – 2011. – № 126. – С.1-2.
7. Okon Wincenty. Wprowadzenie do dydaktyki ogolnej. – Warszawa, 1998. – 432s.
8. Polturzycki J. Powrot do wartosci i rekonstrukcja celow ksztalcenia // Wokol szkoly sredniej. Syntezy i refleksje. – Torun, 1997. – 385 s.
9. Strykowski Wacław, Gawrecki Lechosław. O nowoczesnym kształceniu nauczycieli//Nowosci oswiaty. – 1992. – №2. – S. 6-7.

Анотація

У статті розглядається проблема втілення у виховний процес молоді двох важливих аксіологічних складових польського виховного ідеалу – мультикультурного концепту та європейської ідентичності. У зв'язку з входженням Польщі до об'єднаної Європи ієрархія цінностей зазнала метаморфоз, які можуть служити предметом дослідження у подальших наукових розробках.

Аннотация

В статье рассматривается проблема внедрения в воспитательный процесс молодежи двух важных аксиологических составляющих польского воспитательного идеала – мультикультурного концепта и европейской идентичности. В связи с вхождением Польши в объединенную Европу иерархия ценностей претерпела метаморфозы, которые могут служить предметом исследования в дальнейших научных разработках.

Summary

The article focuses on proving of implementation in the educational process of young people of two important components of the Polish educational axiological ideal – the concept of a multicultural and European identity. In connection with the entry of Poland into a united Europe has undergone a metamorphosis of the hierarchy of values that can serve as a subject for further research in scientific investigation.

Ключові слова: виховний ідеал, учитель-творець, мультикультурний концепт, європейська ідентичність, аксіологія.

Ключевые слова: воспитательный идеал, учитель-творец, мультикультурный концепт, европейская идентичность, аксиология.

Key words: educational ideal, the teacher-creator, the concept of a multicultural, European identity, axiology.

Подано до редакції 20.03.2012.

Рекомендовано до друку канд.пед.наук, доц. Шокотко Т.В.

УДК 37.02

©2012

Чорний В.В.

ДИДАКТИКО-МЕТОДИЧНА СИСТЕМА В.Ф. ШАТАЛОВА

Постановка проблеми у загальному вигляді... Віктор Федорович Шаталов – педагог-новатор, народний учитель СРСР, почесний доктор НАПН України, Заслужений учитель УРСР, Заслужений учитель України, який і в рік свого 85-річчя (2012 р.) продовжує бути взірцем активності в педагогічній справі.

Народився в 1927 році, закінчив Донецький педагогічний інститут, викладачем математики і директором, учасник Великої Вітчизняної війни.

У 1987 році вчитель В.Шаталов став завідувачем Донецької лабораторії проблем інтенсифікації навчально-виховного процесу, яка в ті роки була в структурі НДІ змісту і методів навчання Академії педагогічних наук СРСР.

Ще в радянські часи В.Шаталов став відомим як автор системи навчання з використанням опорних сигналів, яка стала популярною в багатьох країнах світу. Наприклад, в Китаї її з успіхом застосовують не лише в школі, але і в професійних та військових училищах.

В.Шаталов актуалізував і розвинув установлені наукою закономірності, які раніше не були предметом розгляду педагогіки. На педагогічну тему ним написано більше, ніж 40 книг, багато з яких перекладено на китайську, угорську, литовську, туркменську, білоруську та інші мови.

Педагогіка подарувала світу багато великих учених. Одним з таких, по праву вважається Віктор Федорович Шаталов – педагог-новатор із Донецька. Його система інтенсифікації навчання має успіх не лише в Україні, але й у всьому світі. Вона розрахована на дітей усіх рівнів актуального розвитку і, зокрема, опора на неї вчителя може вивести “двієчника” з його звичного стану – стану невдахи. На думку Шаталова, немає нездібних дітей, а є погані педагоги. Своїм прикладом він довів цю тезу.

На початку ХХІ століття існує реальний запит загальноосвітньої школи на дидактичні та методичні системи, які, з одного боку, мають високі розвивальні потенціали, а з другого – сприяють оновленню змісту освіти

на принципах гуманізації та демократизації навчального процесу. Однією з таких дидактико-методичних систем є сукупність педагогічних положень донецького педагога новатора В.Шаталова. Реалізація цього запиту на практиці може бути здійснена за умов осмислення наукових напрацювань цього вчителя на цілісний та особистісно-орієнтований основах. Йдеться передусім про чітке визначення закономірностей, принципів, методів, форм, засобів навчально-виховного процесу, організатором якого в загальноосвітній школі був В.Шаталов.

До формування теми назви статті ми йшли від факту беззаперечної актуальності ідей донецького відомого педагога до усвідомлення проблеми цілісного сприйняття його інноваційного вчення в умовах змін соціального замовлення загальноосвітній школі на учня.

На сьогоднішній день сучасній педагогічній науці бракує фундаментальних досліджень інноваційних і альтернативних методів навчання, гуманістичних систем, які будувалися педагогами-новаторами, зокрема, В.Шаталовим, і використовувалися у ХХ столітті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми...

Окремі питання його науково-методичного доробку були висвітлені в роботах дослідників Л.Бондарева, В.Носача, П.Плотнікова, С.Віноградова, С.Соловейчика, О.Кучерявого, М.Скаткіна, Д.Мальцевой, В.Рижова, Г.Селевка, В.Липи, О.Коломійця, А.Зимильдиной та ін. Проте структура, концептуальна спрямованість та особистісно-розвивальний потенціал дидактико-методичної системи В.Шаталова ще не стали предметом всебічного наукового пошуку.

Формулювання цілей статті... Мета статті полягає у здійсненні цілісного наукового аналізу становлення основних концептуальних та теоретико-методичних підходів та в цілому дидактико-методичної системи В.Шаталова.

Відповідно до мети були визначені такі завдання:

1. Здійснити аналіз поглядів відомих вчених-педагогів України на педагогічне новаторство В.Шаталова в системі середньої освіти.

2. Висвітлити особливості педагогічного новаторства В.Шаталова.

3. Проаналізувати гуманістичні потенціали та структуру шаталівської дидактико-методичної системи: концептуальні ідеї В.Шаталова щодо реформування Української освіти за різними напрямками та шляхи їх реалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження... В основній роботі В.Шаталова "Експеримент продовжується" він розкриває свої основні педагогічні ідеї, узагальнюючи теоретичні й методичні положення, які відбиті в ранніх роботах ("Куди і як зникли трійки", 1979; "Педагогічна проза", 1980; "Точка опори", 1987 та ін.). Самі назви розділів цієї книги говорять про це. Наприклад, у розділі "Ні дня без гри" він оповідає про те, що разом з формуванням в учнів знань необхідно піклуватися про їх здоров'я, розкривати ті можливості, які має дидактична гра в плані оцінки й розвитку творчих здібностей дітей, рівня їх винахідливості, ініціативності. Без гри знижуються навіть розвивальні потенціали самого кращого в методичному відношенні уроку. "Головне – пробудити інтерес, активність, почуття смаку до гри, учні долучаються до її підготовки, читають різноманітну літературу, журнали, збірки цікавих ігор. Тут важливо знайти нові стимули, щоб підтримувати бажання „ритися в книжках”, звертатися до першоджерел. Так іде розширення кола інтересів школярів, прищеплюється та закріплюється потреба в самостійному здобутку знань" [5, с. 32].

Зі слів В.Шаталова, він розробив систему [3, с.14] в основу якої покладено 6 складових: 1) система оцінки знань; 2) організація повторення більше, ніж багатократного; 3) механізм інспекції знань; 4) методика розв'язання завдань; 5) спортивна робота з дітьми; 6) опорні конспекти

Незважаючи на те що, більшість педагогів асоціюють систему В.Шаталова саме з опорними конспектами, сам педагог в своїй системі відводив їм останнє місце [1].

Стрижнем системи В.Шаталова є його педагогічні принципи. По-перше, розроблена ним система спирається на принципи розвивального навчання Л.Занкова: навчання на високому рівні складності; ведуча роль у навчанні теоретичних знань та ін. Сам педагог-новатор вважає провідними *принципами функціонування своєї системи* такі: швидкий рух уперед; організація переможного навчання учнів; забезпечення безконфліктності спілкування вчителя і учнів; відкриття перед учнями розвивальних перспектив; багатократне повторення процесу пояснення нового матеріалу вчителем та раніше вивченого матеріалу учнями; культивування неперервного зворотного зв'язку в діаді „вчитель–учень”; гласність результатів оцінки навчальних досліджень та ін.

Опора вчителя на ці принципи, на думку Г.Селевка й інших дидактів, забезпечує достатньо повну і загальну активність учнів на уроці. Це досягається за рахунок створення певного динамічного стереотипу діяльності школярів.

Г.Селевко класифікує технологію цього педагога-новатора за таким критерієм: за рівнем застосування (загальнопедагогічна); філософською основою (технологія, що пристосовується); основним чинником розвитку (соціогенна); концепцію засвоєння (асоціативно-рефлекторна); орієнтацію на особистісні структури (інформаційно-навчальні компетентності); характеристикою змісту (навчальна, світська, технократична, загальноосвітня, дидактикоцентрична); типом управління (управління малими групами + "репетитор"); організаційними формами (традиційна класно-урочна, академічна, індивідуально-групова); підходом до дитини

(співпраця з елементами дидактикоцентризму); переважальним методом (пояснювально-ілюстративна); категорією навчання (масова, для всіх категорій, без селекції) [4].

За нашим глибоким переконанням, не всі зазначені критерії є всебічно обґрунтованими. Не можна погодитись з тим, що *філософською основою* шаталівської технології навчання виступає теорія пристосування людини до умов соціального і природного буття. Підґрунтям цієї технології на філософському рівні виступає передусім *аксіологічний підхід* до побудови і організації навально-виховного процесу в загальноосвітній школі. Як визначає О.Кучерявий, йдеться насамперед про *гуманістичні цінності* В.Шаталова: цінності-цілі та цінності-засоби. Наприклад, провідними цінностями-цілями він називає особистісно-розвивальну значущість процесу засвоєння логіки, ходу і способів “відкриття” учнем конкретного знання, розкриті можливості самостворення й самореалізації в процесі самостійного розв’язання алгоритмічних або творчих задач, відповідальність перед самим собою, учителями й товаришами за якість побудови власної моделі змісту навчального матеріалу [2, с. 32].

За *організацією* на особистісні структури ця технологія не може вважатися інформаційною бо вона зорієнтована на розвиток усіх сфер особистості учня. Отже, вона є *особистісно-розвивальною*.

Є питання до Г.Селевка як автора зазначеної класифікації й у справі її поділу *за характером змісту*. Є багато прикладів (а це в першу чергу зміст багатьох книг цього педагога-новатора), щоб вважати шаталівську технологію не дидактикоцентричною, а *дитиноцентричною*.

Не можна вважати і переважальними методами цієї технології *пояснювальний та ілюстративний*. У В.Шаталова є ціла *система методів* формування в учнів мотивів пізнавальної активності, організації їх навчальної творчості, стимулювання процесу засвоєння змісту освіти. Особливо слід наголосити про розроблену ним методику *колективного контролю і оцінки знань учнів*, яка має потенціали для переведення контролю у *самоконтроль*.

Класифікація цього автора суперечить принципам функціонування існування педагогіки В.Шаталова, з якими погоджується і сам Г.Селевко: особистісно орієнтований підхід, гуманізму, учення без примусу, безконфліктність навчальної ситуації, гласністю успіхів кожного, відкриттям перспектив для виправлення, особистісного зростання, переможного навчання, та інших.

Зміст педагогіки В.Шаталова більшість дослідників розглядають тільки з позиції його методичного значення. Узагальнюючи бачення переважною більшістю науковців змісту методичної складової шаталівської системи, назвемо опорними, по-перше, такі дії педагога: *проектувальні* (конструювання вчителем опорних конспектів – навчальних схем, в яких подається навчальний матеріал; такі опорні конспекти складаються з опорних сигналів, своєрідних асоціативних символів – малюнків, знаків, схем тощо, сигнали замінюють якесь смислове значення програмного матеріалу). По-друге, методика В.Шаталова передбачає здійснення вчителем цілісної сукупності *організаційних дій*. Передусім йдеться про самоорганізацію ним поблочної компоновки навчального матеріалу, організацію особистісно-розвивального сценарію уроку, системи самостійного розв’язання учнем комплексу математичних, фізичних й інших задач різного рівня складності тощо. По-третє, в шаталівській системі, особлива увага приділяється стимулюванню пізнавальної активності школярів, вона передбачає з їх боку оволодіння знаннями тільки на рівні “відмінно”. Стимулюють не тільки спеціальні методи педагога-новатора, а й вся його система організації процесу навчання. Передусім, за В.Шаталовим, стимулює сама педагогічна оцінка рівня навчальних досягнень учнів. Оптимально розв’язавши проблему глобального поетапного контролю рівня сформованості у школярів навчальних компетенцій, він майстерно поєднав такі його форми, як: письмовий (за опорними конспектами), усне гучне опитування, самостійні роботи, тихе опитування, парний взаємоконтроль, груповий взаємоконтроль, домашній контроль, самооцінка.

Система В.Шаталова за своїм змістом є *дидактико-методичною*. Але при належному рівні організації діяльності учнів, що вчать за принципом “від роботи до поведінки, а не від поведінки до роботи” вона дає ефективні виховні результати: кожен вихованець залучається до щоденної трудової напруги, у нього виховуються працьовитість, воля; виникають пізнавальна самостійність, упевненість в своїх силах, здібностях; формуються відповідальність, чесність, єдність в колективі [4].

В.Шаталов висунув і реалізував унікальну ідею “боротьби з двійками”, які, як правило, традиційно вчителі вважають за краще не помічати, коли намагаються “реалізувати” деякі методи, і тим самим вони виявляються неспроможними реалізувати систему В.Шаталова.

Роботи В.Шаталова містять близько 4000 оригінальних педагогічних, психологічних і дидактичних прийомів. Вже перший його експериментальний клас завершив вивчення шкільного курсу на два роки раніше, ніж було передбачено програмою, всі 33 учні стали студентами вузів, 17 з них отримували підвищені стипендії. З так званих безнадійних учнів з часом вийшло 61 кандидат наук, 12 докторів наук. Донецьк був педагогічною “Меккою”. Послідовники В. Шаталова успішно працюють у всьому світі. Людмила Москаліна, колишня московська вчителька – в Чикаго, Лі Ігао – в Пекіні, Вольтер Чантурія – в Батумі, Мая Семенівна Вінокор – в Ізраїлі. Цей перелік можна продовжити.

За період експерименту семінари Шаталова відвідали 500 тис. вчителів з Росії та понад 400 тис. педагогів з України. Про ці факти згадує президент АОСЕР (Академія освіти соціального та економічного розвитку)

П.В.Тюленев в Інтернет-газеті "Ранній розвиток дитини". Сам Віктор Федорович згадує, що після виходу в ефір спеціальної передачі про нього Останкіно він отримав близько 10 тис. схвальних листів.

В.Шаталов удосконалював свою систему. На восьмому десятку життя їздив по містам СНД, вчив дітей, сприяв підвищенню кваліфікації педагогів: одного дня виклав річний курс геометрії в дитячій колонії за 3,5 години (по 30 хвилин в день). У екзаменаторів на очах наверталися сльози – таких бездоганих відповідей з боку учнів вони не чули і в математичних класах.

Його удостоїли ордена Миколи Чудотворця "За примноження добра на Землі", вибрали Почесним президентом італійської літературної асоціації "Данте Аліг'єрі", він – лауреат премії Сороса, а його книги було надруковано у 17 країнах світу.

Висновки... 1. Дидактико-методична система педагога-новатора В.Шаталова за своєю суттю та спрямованістю є гуманістичною. Вона сприяє розкриттю потенційних можливостей учнів у засвоєнні змісту освіти, створює умови для загального розвитку кожного з них як особистості.

2. Ядром дидактичної складової цієї системи виступають шаталівські принципи організації навчально-виховного процесу, які виконують функції регуляторів педагогічного забезпечення всебічного розвитку особистості школяра.

3. Специфіка методичної складової гуманістичної системи В.Шаталова полягає в її спрямованості на стимулювання розвитку свідомості та самосвідомості особистості учня в їх єдності, утвердження його віри в свої пізнавальні та творчі можливості, оволодіння ним досвідом самоорганізації навчальної праці.

Література

1. Волохова Е.А. Дидактика / Е.А.Волохова, И.В.Юнкіна. – Ростов-на-Дону : «Феникс», 2004. – С. 241-242.
2. Кучерявий О.Г. Педагогіка : особистісно-розвивальні аспекти : навч. посіб. / О.Г.Кучерявий. – К. : НВП «Вид-во «Наукова думка» НАН України», 2011. – С. 29–37.
3. Рыжов Н. Методическая система В.Ф.Шаталова / Н. Рыжов. – Саратов : СГУ, 2007. – 118 с.
4. Селевко Г. Освіта у.а. 5.10.2006. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/technol/1247>.
5. Шаталов В.Ф. Эксперимент продолжается / В.Ф. Шаталов. – Д. : Сталкер, 1998 – 400 с.
6. Кучерявий А.Г. Гуманизм дидактико-методической системы В.Ф.Шаталова: аксиологический подход / А.Г.Кучерявий // В.Ф.Шаталов : діалог зі сучасністю. Філософські виміри шкільної та професійної освіти : збірник матеріалів науково-практичної конференції 19-20 квітня 2007 р. – Донецьк : Норд Комп'ютер, 2007 – 296 с.

Анотація

У статті розглядається проблема гуманістичного потенціалу та структура дидактико-методичної системи В.Шаталова. Здійснено цілісно науковий аналіз становлення основних концептуальних та теоретико-методичних підходів дидактико-методичної системі В.Шаталова. Обґрунтовано, що основою дидактичної складової цієї системи виступають шаталівські принципи організації навчально-виховного процесу, які виконують функції регуляторів педагогічного забезпечення всебічного розвитку особистості школяра.

Аннотация

В статье рассматривается проблема гуманистического потенциала и структура дидактико-методической системы В.Шаталова. Осуществлен целостно научный анализ становления основных концептуальных и теоретико-методических подходов дидактико-методической системе В.Шаталова. Обосновано, что основой дидактичной составляющей этой системы выступают шаталовские принципы организации учебно-воспитательного процесса, которые выполняют функции регуляторов педагогического обеспечения всестороннего развития личности школьника.

Summary

The problem of humanism potential and structure of the didactics-methodical system of V.Shatalov is examined in the article. The scientific analysis of becoming of basic conceptual and theorist-methodical approaches is carried out integrally to the didactics-methodical system of V.Shatalov. Grounded, that Shatalov principles come forward basis of didactics constituent of this system organizations of educational educate process, which execute the functions of regulators of the pedagogical providing of comprehensive development of personality of schoolboy.

Ключові слова: дидактико-методична система, гуманістична система, дитино центрична, аксіологічний підхід, особистісно-розвивальна.

Ключевые слова: дидактико-методична система, гуманістическая система, ребенкацентричная, аксиологический подход, личносно-развивающа.

Key words: didactics-methodical system, humanism system, childcentral аксиологіка approach, personality-developing.

Подано до редакції 15.03.2012.

Рекомендовано до друку докт.пед.наук, проф. Кучерявим О.Г.